

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ЮСИПІВ Наталії Яківни
«ЛІТУРГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ПІСНЕСПІВІВ ВОСКРЕСНОЇ
УТРЕНІ
(на матеріалі українських ірмологіонів XVII–XVIII ст.)»,

представлену на здобуття
наукового ступеня кандидата мистецтвознавства
за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво

Дослідження духовної монодійної традиції завжди відрізнялися підвищеною складністю множинності завдань, що стоять перед медієвістом. Безумовно, це пов'язано з сакральною глибиною і синкретичним характером церковно-співочої культури, до якої звертається авторка рецензованої дисертаційної роботи. В силу цього непростим є і завдання власне музикознавчого аналізу монодійного співу, оскільки нерозривний союз мелодії і тексту, тексту і християнсько-літургійного змісту змушує кожного дослідника шукати свої аналітичні методи.

Наталія Яківна Юсіпів, судячи з дати першої публікації, не менш ніж протягом дев'яти років досліджує заявлену тему, безумовно, є позитивним моментом, що забезпечує вдумливий і глибокий характер дослідження. Власне, медієвістика є, мабуть, однією з найбільш енергоємних галузей сучасного музикознавства. Це і зумовило застосування в роботі союзу різноманітних методів дослідження означеного матеріалу, на які автор і вказує у Вступі роботи.

Обравши в якості **об'єкту дослідження** богослужіння утрени в літургійній практиці візантійського обряду, а **предмету** – вибрані піснеспіви утрени за українськими нотолінійними ірмологіонами XVII–XVIII ст., Н. Юсіпів укладає текст своєї роботи в послідовну і переконливу структуру, що включає три розділи з рядом підрозділів в кожному.

Актуальність дослідження безсумнівна і свідчить про перспективність подальшої розробки заявленої теми. Наукова новизна полягає в тому, що автором вперше у вітчизняному музикознавстві виявлено репертуар воскресної утрени за українськими нотолінійними рукописними пам'ятками XVI-XVIII, а також визначені музично-стильові показники незмінних і осмогласних співів служби.

Детальне ознайомлення з текстом дисертації Наталії Юсипів дає підстави стверджувати, що підхід дисертантки до освітлення вищезгаданих завдань відзначається фундаментальністю та ґрунтовністю дослідження. Варто також відзначити добру структурованість та логічність викладу, послідовність розкриття різни наукових аспектів теми.

Основні положення висунутої наукової концепції представлені чітко, авторські відкриття ясно відокремлені від загальнонаукового фону, дозволяючи висвітлити оригінальність висунутих ідей і плідність отриманих дослідних результатів.

Перший розділ роботи закономірно присвячений історії формування чину воскресної утрени в візантійській літургійній традиції. Тут, узагальнюючи значний масив наукових досліджень попередніх авторів, дисертантка відтворює струнку чітку картину поступового формування служби в візантійській літургійній історії (*Підрозділ 1.1*), а також розглядає шлях адаптації та побутування цього богослужбового чину у літургійному житті Української Православної Церкви у києворуський і бароковий періоди, а подалі – у XVIII - XIX ст. – у ряді монастирських і катедральних типіконів, у тому числі – о. Ісидора Дольницького (*підрозділ 1.2*). Чудово, що в першому підрозділі червоною ниткою проходить духовно-змістовна сторона служби, прямим чином висловлюючи суть назви роботи – *літургійний контекст* піснеспівів воскресної утрени. При цьому на перших же сторінках розділу виявлено драматургію змісту служби: мотиви покаяння та очищення з усвідомленням людиною своєї слабкості, крик палкої жаги за Богом, надії на спасіння,

славлення світоносної природи Месії, його вчення та Воскресіння, духовна радість та есхатологічні мотиви [с. 9-11 дис.]. І як заключний висновок: «уклад незмінного репертуару утрени виявляє глибокий змістовний каркас служби» з послідовним розкриттям різних аспектів містерії звеличення воскреслого Спасителя, базою яких є *прославний* і *покаянний* характерні мотиви [с. 174-175 дис.].

Наступні два розділи, не менш цікаві за Перший, безпосередньо присвячено розгляду провідних піснеспівів утрени – змінних осмогласних (*Розділ 2*) та незмінних циклів (*Розділ 3*). В роботі досить детально, як з точки зору літургійного контексту та богословського змісту, так і з точки зору мелодико-ритмічних і формотворчих показників, проаналізовані піснеспіви служби.

Зазначу при цьому, що аналітичні сторінки роботи, зазвичай самі в'язкі і складні для дисертанта, особливо коли йдеться про аналіз зразків монодії, відрізняються в рецензованій роботі красою стилю, образністю аналогій, витонченістю аналізу, що дозволяє зримо відчувати плавність, плинність мелосу монодії, його красу і самоцінність. А, головне, - у висновках дослідження присутні узагальнення відносно музичної характеристики двох провідних характерних образних мотивів – прославного і покаянного – з різними принципами мелодичного розвитку (мелодична статика, ладова стабільність, повторність послівкового матеріалу у першому мотиві; ладова мінливість, змінність звуковисотності, послівкова варіативність – у другому)¹.

Важливим також є авторський висновок про «існування єдиного півного стилю, підтвердженого репертуаром ірмолоїв різної локалізації та різного періоду створення» [с. 175 дис.].

---

¹ З огляду на значимість в ранковій службі піснеспівів київського розспіву, вважаю користним звернутися до дисертаційного дослідження Кузькіної Анастасії Петрівни «Київський розспів у вітчизняній рукописній традиції другої половини XVII - XVIII століть», захищеної два роки тому (М., 2015). В даному дослідженні 2-а і 3-я глави присвячені аналізу стилістики київського розспіву московської традиції - як змінних гласових (2-й розділ), так і незмінних (3-я глава) піснеспівів, де як характерна стильова риса київського розспіву виділена *повторність різного масштабу* [с. 49 дис.], представлена на рівні таких повторних структур як «ячейки» і «формули» (формули, генетично висхідні до послівков знаменного розспіву).

Автору вдалося, на мій погляд, знайти тонкий баланс між двома потужними сферами сучасного знання – богословсько-літургійною та науково-музикознавчою, не втративши при цьому ні в одній з них. Фактично, перед нами перша серйозна і самостійна робота у вітчизняній науці, в якій досить глибоко і яскраво розкриваються музично-поетичні образи воскресної утрени – однієї з важливих частин добового богослужіння.

У роботі Н. Юсипів присутнє узагальнення значних масивів інформації і відбувається зв'язування їх єдиної гіпотезою, яка спирається і використовує різні блоки даних з різних областей гуманітарних знань

Робота написана виразною і, разом з тим, строго науковою мовою на базі доброго літературного стилю, викладена послідовно, інформаційно насичена, висновки сформульовані чітко і переконливо.

Безумовно, тема є перспективною для її подальшого розроблення автором дисертаційного дослідження.

Проте, до автора роботи є ряд питань, уточнень, зауважень.

1. В роботі в якості одного з методів дослідження заявлений джерелознавчий, який включає систематизацію рукописних співочих джерел, що містять піснеспіви воскресної утрени. Хотілося б уточнити кількість задіяних в роботі рукописів, а також їх географічну локалізацію.

2. В роботі відсутній аналіз такого масштабного і значимого жанру утрени як канон. З чим це пов'язано?

3. У зв'язку з розмовою про осмогласні зразки піснеспівів утрени, виникає питання про те, чи присутнє явище спорідненості гласів аналізованих осмогласних співах? Якщо присутнє, то як воно проявляється на музичному рівні? Чи можна говорити про включеність духовно-богословського змісту гласів в образну драматургію циклу утрени?

Також у рецензента присутній ряд побажань та зауважень:

1. Хоч у вступі в переліку методів дослідження текстологічний аспект відсутній, проте спорадично він задіяний в роботі, все ж зазначу брак

повноцінного текстологічного опису всього корпусу рукописних пам'яток, що містять нотовані зразки утрени вітчизняної літургійної традиції (хоча б у вигляді таблиці або схеми). Це дозволило б намалювати більш чітку картину побутування співочої частини воскресної утрени в українській службі і з'ясувати ступінь їх стійкості як в хронологічному, так і в територіальному зрізі.

2. Як вже зазначалося раніше, авторка дисертації приходить до дуже цікавих висновків щодо присутності в співах служби утрени богословсько-змістовних акцентів і їх музичного оформлення. Однак, як саме вказані прославний і покайний виразні модули, з характерними для обох музично-виразними засобами і різними формами розгортання матеріалу, формують цілісний макроцикл утрени, на жаль, не дуже чітко прописано.

3. Не завжди в роботі при цитуванні тексту ряду джерел присутні вказівки на конкретну сторінку цитованої роботи, що ускладнює можливість звернення до даних джерел з метою уточнення (на с. 9, 10, 16 та ін. дис.).

4. Не зовсім коректно в додатках викладена інформація про рукописні джерела, з яких взяті приклади піснеспівів утрени – зокрема, відсутні посилання на номери листів рукописів, на яких розміщені наведені піснеспіви.

5. В роботі бракує авторського дослідження раннього пласта співочих рукописних пам'яток Княжої доби, що, безсумнівно, дозволило б відтворити більш повну картину історії формування утрени у вітчизняній літургійній практиці.

Проте, зауваження аж ніяк не применшують наукового значення дослідження, результати якого, безумовно, є вагомим внеском у розвиток сучасної вітчизняної музичної медієвістики і цілком відображені у авторських публікаціях.

Отже, одержані в дисертації результати є самостійними, оригінальними, мають незаперечну теоретичну і практичну цінність, наукову новизну. Мету і завдання, поставлені перед дисертантом, вважаю виконаним з блиском.

Загальні висновки по дисертації відповідають її змісту, конкретно і стисло висвітлюють основні наукові результати.

Автореферат дисертації повністю відповідає змістові роботи.

Дисертаційне дослідження «ЛІТУРГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ПІСНЕСПІВІВ ВОСКРЕСНОЇ УТРЕНІ (на матеріалі українських ірмологіонів XVII–XVIII ст.)» повністю відповідає ДАКу України до кандидатських дисертацій, а її авторка **ЮСИПІВ Наталія Яківна** заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 17.00.03 – Музичне мистецтво.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри теоретичної та прикладної культурології

Одеської національної музичної академії

імені А. В. Нежданової

 Т.М. Каплун

07.06.2017 р.

Підпис *Каплун Т.М.*
Засвідчую: *Гостриган*
/Нач. відділу кадрів *Сесей*

